THE VANGUARD- FROM ANARCHY TO ARMONY

Veronica Fînaru (Barbu)
PhD Student, University of Bucharest

Abstract:The article proposes an overview of what was the avant-garde in the Romanian cultural space, an artistic current that wanted the proposed change of perspective to be achieved by the rupture of everything that was unanimously accepted as a valuable, extremist variant of the Romanian modernism represented by Ilarie Voronca, Benjamin Fundoinu, Ion Vinea and Tristan Tzara.

Keywords: revolt, change, anarchy, manifesto, art.

Începutul secolului al XX - lea a rămas în istorie ca o perioadă controversată, greu de cuprins într-o formulă. Manifestările antagonice care îl caracterizează au ecou în toate sectoarele de activitate, fiind considerat de către istoriografia de specialitate secolul extremelor. În toate sectoarele de activitate se încearcă impunerea unor noi forme de expresie în detrimentul celor tradiționale, considerate a fi depășite. Toate aceste schimbări au fost anticipate încă de la jumătatea secolului al XVIII - lea când fața economiei apusene s-a schimbat odată cu descoperirea motorului cu abur. Această descoperire a însemnat, la vremea respectivă, un mare progres pentru industrie, având în vedere faptul că producția de bunuri, care se baza până atunci pe munca manuală, s-a mecanizat și s-a putut diversifica într-un ritm rapid. Privind apoi spre începutul secolului XX, automobilele și avioanele au facilitat legăturile comerciale, fapt ce a dus la dezvoltarea vertiginoasă a orașelor și implicit, la creșterea nivelului de trai. În mod firesc, această nouă față a societății, preocupată din ce în ce mai mult de progres, a atras după sine un interes mai pronunțat al oamenilor pentru propria dezvoltare, ceea ce a favorizat scăderea analfabetismului în rândul populației. În plus, mijloacele de răspândire a informației (radio, televiziune, cinematograf) erau tot mai accesibile și din punct de vedere financiar, favorizând dezvoltarea culturii de masă, la care au contribuit și revistele, periodicele sau romanele foileton.

Aceste trepte ale evoluției pe care societatea încerca să urce pentru a avea acces la tot ce era nou și însemna progres s-au regăsit și în spațiul cultural, care nu avea cum să nu fie influențat de cel social, pentru că progresul înseamnă, în primul rând, o schimbare de viziune nu doar asupra vieții ci și asupra culturii. În acest sens, în literatură, creatorii de proză experimentează, trecând de la un roman, dominat în secolul al XIX - lea de realism (Bazac, Stendhal, Flaubert), la un tip de proză ce își propune să aducă în prim plan viața interioară. Printre cei care s-au remarcat prin faptul că au subminat noțiunea de realism îi amintim pe Virginia Woolf, James Joyce sau William Faulkner. Romane precum *Zgmotul și furia* (1929), *Ulise* (1922), *Doamna Dalloway* (1925) propun cititorilor o proza densă, dificilă, cumva inaccesibilă cititorilor inocenți, ce încearcă să reflecte procesul dezorganizat și arbitrar al minții noastre. Astfel, se observă, atât în plan social, cât și în plan cultural o deplasare a interesului dinspre tradițional înspre un spirit modern, care respinge aproape toate ierarhiile de valoare create în perioadele anterioare.

Poetul francez Charles Baudelaire o oferit una dintre cele mai interesante explicații pentru ceea ce ar însemna modernitate estetică, afirmând în opera sa, *Pictorul vieții moderne,* că ar exista, de fapt, atâtea modernități, câte epoci artistice, amintind de Sofocle[1] care, pentru timpul său, a fost modern, evidențiind faptul că spiritul modern este efemer.

[1]Sofocle a fost un poet grec care, împreună cu Eschil și Euripide a pus bazele tragediei clasice grecești, aducând importante inovații în tehnica teatrală cum ar fi crearea unor piese independente (prin renunțarea la conexiunea trilogiei), dezvoltarea dialogului, importața acordată costumelor și decorului.

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)

La începutul secolului XX, România era o țară predominant agrară, comerțul bazându-se pe exportul de cereale și petrol. Perioada interbelică a fost una de democrație și oarecum prosperitate, până la instalarea regimului lui Carol al II - lea[2] (1930 – 1940), perioadă în care democrația din România a început să intre în declin.

Pentru domeniul artelor, în România, începutul seolului XX este o perioadă prolifică, având în vedere faptul că și arta românească arăta deschidere și interes pentru formele curentului modernist, încercând recuperarea timpului pierdut (a decalajului existent între România și restul Europei) prin sincronism cu mișcarea europeană de idei. Astfel, în 1910 se deschide primul muzeu de artă construit de Anastase Simu[3] destinat publicului larg.

În domeniul literaturii, modernismul românesc s-a constituit în jurul revistei *Sburătorul* (1919 - 1922 și 1926 – 1927) condusă de Eugen Lovinescu, revistă în care au debutat cu poezie, proză sau cronici literare Ion Barbu, Camil Petrescu, Tudor Vianu, George Călinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Ilarie Voronca, câțiva dintre reprezentanții noului curent, pentru care literatura însemna o nouă viziune, o nevoie permanentă de a inova, o literatură a revoltei pregătită ideologic de filozofia romantică (Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzche). Noua generație de scriitori a încercat să regândească rolul pe care îl are ființa umană în lume, operele lor devenind un spațiu al interogației, al încercării de a regăsi sinele. Operele moderniste devin meditații valoroase asupra condiției nefericite a omului în lume "*Arhitectura romanului subliniază singurătatea omului modern, suspendat într-o lume pe care n-o mai poate cuprinde și nici înțelege."* (Alexandru Paleologul, *Romanele lui Camil Petrescu,* pag. 141).

De asemenea, poezia pune în lumină aceleași probleme existențiale, aceeași poziție contradictorie a omului modern, fiind o poezie de cunoaștere, a cărei complexitate nu rezidă doar în fond ci și în formă. Adesea, poeziile moderne se îndreaptă spre ermetism, făcând apel la funcția simbolică a limbajului. Ca doctrină estetică, a fost susținut prin intermediul revistei și a cenaclului *Sburătorul.* De altfel, Eugen Lovinescu, conducătorul revistei *Sburătorul,* a fost un mentor ce a consolidat afirmarea ideologiei moderniste prin volumele de critică și teorie pe care le-a publicat, *Istoria civilizației române moderne* și *Istoria literaturii române contemporane.*

În paralel cu modernismul academic al lui Eugen Lovinescu, modernismul românesc a cunoscut și varianta extremistă, anarhică, la începuturile ei, care dorea ruptura totală de estetica tradițională, "*o versiune radicalizată și puternic utopizată a modernității."* (Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității,* pag. 88). Totodată, în *Dicționar estetico-literar, lingvistic, religios, de teoria comunicării,* Ion Pachia Tatomirescu precizează că "*într-o cultură înțelegem prin avangardă detașamentul de oameni de știință, de artiști (poeți, prozatori, dramaturgi, sculptori, pictori, muzicieni) ce acționează violent novator pe un domeniu, explorând terenuri necunoscute."* În plus, se observă faptul că în evoluția semantică a cuvântului avangardă[4] s-au păstrat câteva constante: opoziția, atitudinea defensivă și ofesnsivitatea. Prin transfer de sens, în domeniul artelor, avangarda contestă, printr-un refuz categoric, răsunător, raportarea la modele. Moderniștii au venit cu o nouă viziune, însă conștiința noului a fost înglobată în ideea de continuitate, au acordat atenție sporită sensului. Deși au construit un no canon, au avut conștiința valorii estetice. De cealaltă parte, pentru avangardiști, ideea de schimbare a încercat să fie impusă prin ruptură, susținând refuzul structurării, hazardul, negarea ideii de valoare sau a oricărui canon.

Adrian Marino punctează motivația și poziția avangardistă astfel: "*De ce avangarda este silită să facă elogiul noutății și în același timp să o depășească? Negarea internă implică noutatea eternă, introducerea unui raport neprevăzut între artă și realitate, provocarea unui eveniment insolit în*

[2]Carol al II - lea al României a fost primul născut al regelui Ferdinand I al României și al soției sale, regina Maria.

[3]Anastase Simu (n.25 martie 1854 în Brăila, d. 28 februarie 1935 în București), a fost academician român, doctor în științe politice, colecționar de artă, membru de onoare al Academiei Române. Dorindu-și educarea populației prinop cultură, a fondat în anul 1910 Muzeul Simu.

[4]Originea termenlui aparține domeniului militar, unde însemna o mică trupă de șoc, o unitate de commando, ce se remarca prin curaj, dispusă să înfrunte orice risc pentru a elimina obstacolele.

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)

sfera creației. Ca să se instituie, avangarda trebuie neapărat să rupă nu o structură, ci toate structurile existente, pentru a regăsi ineditul, originalul, increatul, strivit de totalitatea convențiilorliterare anterioare, de presiunea tradițiilor superpuse. De unde nevoia radicală de noutate, de a reîncepe, a reinventa, a recrea, a recristaliza în perpetuitate." (Adrian Marino, *Dicționar de idei literare,* pag. 194).

Actul de naștere al fenomenului avangardist poate fi considerat *Un Saison en enfer* publicat de Rimbaud în anul 1873. Se consideră ca protestul și dezamăgirea din textul rimbauldian au provocat o stare de spirit aparte, în care își are sursa decadentismul[5].

În literatura română putem vorbi de un avangardism cu precădere activ în anii 1922 - 1932, prin intermediul revistelor *Contemporanul, Urmuz, Unu, Alege.* Cei patru protagoniști ai mișcării avangardiste ce au împins limitele înspre anarhie au fost Ilarie Voronca, Benjamin Fundoianu, Ion Vinea și Tristan Tzara, fiecare cu personalități diferite, deși uniți prin același crez: schimbarea modului în care se face artă și implicit, a rolului artei din temelii. Forța creatoare superioară este cea care l-a făcut remarcat pe Ilarie Voronca. Universul creațiilor lui pare real, deși este haotic, pe alocur morbid. Benjamin Fundoianu pare, prin comparație cu ceilalți trei, tradiționalist, iar noua atitudine pare că nu îi reflectă întocmai personalitatea. Ion Vinea este cel mai rezistent dintre pionerii liricii anarhice iar modernismul extremist asumat pare să îl caracterizeze. Tristan Tzara[6] este poetul Samuel Rosenstock care semnează pentru prima dată cu pseudonimul în paginile primei serii a revistei *Chemarea* două poeme, *Vacanță în provincie* și *Furtuna și cântecul dezertorului* ce anunțau parcă ce avea să însemne aventura Dada. Tristan Tzara a fost obligat să reziste presiunii externe iar determinarea și curajul asumat de a lansa o nouă modă, șocantă, au contat mai mult decât talentul.

În perioada începuturilor, principala trăsătură a avangardei artistice este negația. Declarații imperative, șocante precum *Jos cu poeții, jos zidurile...Jos arta...Huoooooo...S-au făcut totdeauna greșeli, dar cele mai mari greșeli sunt poemele care s-au scris...* nu sunt doar simple teribilisme. Ele au devenit declarații programatice cuprinse în diverse manifeste artistice. Dacă modernitatea era adepta schimbării fără a exclude ideea de continuitate, avangarda se situează pe o poziție extremă, care se identifică cu negația, ca mod de a fi. Astfel, anticanonul devine, pentru susținătorii avangardismului, unul dintre conceptele fundamentale: "*când formula va deveni ceea ce facem, ne vom lepăda și de noi."* (Ilarie Voronca). Autorul Mario de Micheli, în lucrarea sa, *Avangarda estetică a secolului XX,* interpretează fenomenul avangardist ca fiind consecința unei rupturi produse în unitatea socială, poltică și culturală. Punctul de plecare al avangardei ar putea fi considerat idealurile de progres și de libertate ale revoluției din 1789, idealuri care, cu trecerea timpului, s-au scindat în rupturi pe care de Micheli le pune pe seama dexamăgirii spirituale și intelectuale generale. Aceste nemulțumiri au fost urmate de protest și revoltă, printr-o atitudine de tip avangardist. În acest sens, este evocat destinul pictorului Van Gogh, care a trecut de la realism la impresionism, pentru ca în final să ilustreze, în operele sale, expresionismul.

Primul Război Mondial a fost considerat un alt factor care creat tensiuni și a dinamizat spiritele. Oamenii au resimțit gustul amar al neputinței de a opri dezastrul. Astfel, rațiunea a fost înlocuită cu aleatoriul și hazardul. Spiritul de revoltă a cuprins ulterior toate sectoarele societății burgheze. Astfel, anarhia a apărut ca o formă de manifestare a dezastrului.

De-a lungul timpului, chiar din primele momente ale manifestării avangardei, criticii consacrați au fost rezervați, fapt ce nu a intimidat, dacă analizăm determinarea cu care adepții noului val artistic încercau să își impună doctrina: "*Fapt este că, dincolo de orice considerații colaterale, apariția anarhismului a reprezentat o breșă: dat afară pe ușă din citadela universitară, anarhismul avangardist intră timid pe fereastră."* (Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei*, pag. 43).

[5]Decadentism - denumire generală pentru curentele antirealiste apărute în literatură, caracterizate prin involuție, regres sau disoluție a valorii, prin ruperea din contextul celorlalte valori.

[6]Trist în țară - nume legalizat în 1925 prin decizia Ministerului de Interne al României.

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)

Revenind la cei patru protagoniști ai mișcării anarhice de la noi, care s-au evidențiat atât prin cantitatea producției, cât și prin cutezanța doctrinelor, Ilarie Voronca, Benjamin Fundoianu, Ion Vinea și Tristan Tzara, este de remarcat faptul că textele lor surprind, ba chiar șochează prin faptul că realitatea este percepută din perspectiva unui vizitator care vine dintr-o altă dimensiune. Avangarda a împins barierele dincolo de limită, încercând să modifice atitudinea estetică introdusă de modernism, fără a lăsa însă opere viabile care să susțină diferențele structurale pretinse atât de zgomotos de manifestările avangardiste. Pentru promotorii acestui curent, tocmai această formă stridentă de exprimare a constituit un mod eficient prin care și-au popularizat ideile, care s-au răspândit ulterior simultan pe întreg tărâmul artei: literatură, arte plastice, muzică, cinematografie, arhitectură.

Prima revistă ce a susținut avangarda în România a fost *Contimporanul* (1922 - 1932), condusă de Ion Vinea, care a încercat să promoveze avangardismul într-un mod mai temperat, un dadaism[7] constructiv, deși *Manifest activist către tinerime* pe care l-a scris în 1924 a fost foarte violent: "*Jos arta, căci s-a prostituat! Poezia nu e decât un teasc de stors glanda lacrimală a fetelor de orice vârstă; Teatrul, o rețetă pentru melancolia negustorilor de conserve...".*

Revistele *75 HP* (care a avut un singur număr apărut la 1 octombrie 1924) și *Punct* (1924 – 1927) la care au colaborat Ion Vinea, F. Brunea Fox, Ilarie Voronca și Marcel Iancu, au avut o existență mai scurtă decât cea a revistei *Contimporanul,* iar în revista *Integral* (1925 - 1927) , apărută sub redacția lui F. Brune-Fox, s-au întrezărit primele influențe ale suprarealismului[8].

Cea mai radicală revistă dintre revistele de avangardă românești se pare că a fost *Unu (*1928 - 1932) aflată sub conducerea lui Sașa Pană. *Manifestul* lui Sașa Pană, publicat în luna aprilie a anului 1928, în numărul 1 al revistei *Unu* ilustrează elocvent alternativa scriitorilor avangardiști la tot ce însemna arta momentului la acel moment. *Manifestul* a fost gândit ca un îndemn adresat consumatorilor de artă, un îndemn care să le provoace o schimbare de viziune și o răsturnare a sistemului de valori:

"*cetitor, deparazitează-ți creierul!*
Strigăt în timpan
avion
t.f.f.-radio
televiziune
76h.p.
marinetti
breton
vinea
tzara
ribemont-dessaignes

[7]Dadaismul a fost un curent literar-artistic apărut în anul 1916 în Europa, inițiat de un grup de tineri teribiliști, boemi, refugiați în Elveția. „Locul'' nașterii acestui curent a fost Cabaretul Voltaire din Zurich. S-a făcut remarcat prin manifestări anarhice și farse ce au scandalizat gustul comun. Poetul român Tristan Tzara a fost considerat sufletul mișcării, alături de alți susținători dintre care îi amintim pe Andre Breton, Loius Aragon și Paul Eluard. Mișcarea se destramă spre finalul anului 1922.

[8]Suprarealismul (din fr. *Surrealisme)* este o mișcare literar-artistică ce datează de la începutul anilor 1920, când poeți tineri precum Andre Breton, Paul Eluard, Alfred Jarry organizau spectacole-provocări la Paris. Influențați de psihanaliza lui Freud, suprarealiștii devin preocupați de vis, de inconștinent, negând formele instituționalizate ale culturii. În România, cei care promovează suprarealismul sunt artiștii grupați în jurul revistelor *Punct, Urmuz, Alege, Unu,* promovând exploatarea fenomenelor onirice și scrierea automată în detrimentul universului imagistic și metaforic.

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)

arghezi
brâncuși
theo van doesburg
uraaaa uaa uraaaaaaaa

arde maculatura bibliotecilor
a.et p. Chr. n.
123456789000.000.000.000.000 kg.
Sau îngrașă șobolanii
scribi
apțibilduri
sterilitate
amanita muscaria
eftimihalachisme
brontozauri
huooooooooooooooo

combină verb
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
= artă ritm viteză neprevăzut granit

guttenberg reînvii”

(Sașa Pană, *Manifest, Unu,* nr. 1, aprilie 1928)

Manifestul lui Sașa Pană, organizat în jurul unor imperative categorice care oferă senzația, în plan stilistic, al unui strigăt, propune o alternativă la tot ce era unanim acceptat ca fiind artă la momentul respectiv. Analizat cu atenție, se observă faptul că mesajul este adresat nu creatorului de artă, ci beneficiarului, îndemnat să renege tot ce s-a scris și să îmbrățișeze un nou sistem de valori, aspect evident încă din incipitul *Manifestului: "cetitor, deparazitează-ți creierul.”* Toate creațiile literare anterioare scrierilor avangardiste sunt numite *maculatură,* iar scriitorii, în mod ofensator, *scribi, sterili,* creatori de *abțibilduri,* aspecte ce produc cititorului cel puțin derută. Astfel, remarcăm faptul că înainte de a-și construi propriul drum, scriitoarii avangardiști au simțit imperios nevoia de a se delimita de înaintași, alegând însă o cale violentă, folosind un ton vehement, determinați de propriile convingeri să deschidă noi drumuri, în care nu aveau loc academismul și anchiolozarea.

În momentul în care se depășește faza iconoclastă, spațiul artistic se curăță parcă de excese, iar noile forme avangardiste care apar vor contribui la nașterea unor formule estetice pe care se va sprijini arta modernă, cuprinzând simultan întregul domeniu artistic (literatură, arte plastice, muzică, cinematografie, arhitectură). Deja în spațiul european manifestările artistice avangardiste căpătau notorietate. Compozitorul Arnold Schonberg promova muzica atonală, poetul francez Stephane Mallarme ridicase curentul simbolist francez la următorul nivel, iar în pictură Pablo Picaso dădea naștere cubismului.

În România, principalele curente artistice ale avangardei europene (cubismul, futurismul, constructivismul, suprarealismul) se vor regăsi în mare măsură, datorită sincronizării cu manifestările artistice similare din Europa. De pildă, pictorul Victor Brauner (cel mai bine cotat artist roman pe piața internațională de artă după Constantin Brancusi) este autorul unei opere avangardiste pretioase precum *Poetul Geo Bogza arata capului sau peisajul cu sonde.*

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)

În arhitectura se pune accentul pe un nou concept de locuinte, care trebuie să fie confortabile, aerisite, fara multă mobila care sa sufoce. În acest sens, Le Corbusier[9] afirma: "*Mergeți la vechile castele sa vedeți prost-gustul marilor regi.”*

De asemenea, în teatru apar noi forme de manifestare artistică, menite să exprime tentația libertății absolute. În teatrul de avangardă parcă se îndrăznește tot, lăsând frâu liber imaginației, spre deosebire de teatrul tradițional, îngrădit de dogme. Într-un discurs despre avangarda susținut la Helsinki, Eugen Ionescu puncta caracteristicile teatrului modern: *"Operă de artă liberă este, în mod paradoxal, prin caracterul ei individualist, dincolo de aparența ei îndrăzneață, singura care țâșnește din inima oamenilor, prin inima unui om; ea e singură ce exprimă cu adevărat poporul.”* Piesa Tzara arde și dada se piaptănă a Teatrului Național din Cluj este un colaj din textele lui Tristan Tzara (poezie, teatru, manifeste), selectate de criticul și istoricul literar Ion Pop, evoca momentul istoric al apariției mișcării dadaiste (1916, Primul Război Mondial).

Curentul avangardist a zdruncinat din temelii arta tradițională, facilitând dezvoltarea fenomenelor artistice din istoria artei.

BIBLIOGRAPHY

BALOTĂ, Nicolae (1971), *Lupta cu absurdul*, București, Editura Univers.

BOTE, Lidia (1966), *Simbolismul românesc*, București, Editura pentru Literatură.

CĂLINESCU, George (1981), *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* București, Editura Minerva.

CĂLINESCU, Matei (1967), *Eseuri critice,* București, Editura pentru Literatură.

CĂLINESCU, Matei (1995), *Cinci fete ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, București, Editura Univers.

CERNAT, Paul (2007), *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, București, Editura Cartea Românească.

CROHMĂLNICEANU, Ovid.S. (1974), Literatura română între cele două războaie mondiale, București, Editura Minerva.

DE MICHELI, Mario (1968), *Avangarda artistică a secolului XX*, București, Editura Meridiane

FUNDOIANU, Benjamin (1922), *Imagini și cărți din Franța*, București, Editura Socec.

IONESCU, Eugen (1992), *Note și contranote*, București, Editura Humanitas.

LEFTER, Ion Bogdan (2000), *Recapitularea modernității. Pentru o nouă istorie a literaturii române*, Pitești, Editura Paralela 45.

MANOLESCU, Nicolae (1987), *Despre poezie*, București, Editura Cartea Românească.

MANOLESCU, Nicolae (2008), *Istoria critică a literaturii române,* București, Editura Paralela 45.

MANOLESCU, Nicolae (1999), *Metamorfozele poeziei,* București, Editura Polirom.

MARINO, Adrian (1973), *Dicționar de idei literare,* București, Editura Eminescu.

PALEOLOGU, Alexandru (1970), *Romanele lui Camil Petrescu*, București, Editura Eminescu.

POP, Ion (1990), *Avangardă în literatura română*, București, Editura Minerva.

TATOMIRESCU PACHIA, Ion (2003), *Dicționar Estetico-Literar, Lingvistic, Religios de Teoria Comunicației,* București, Editura Aethicus.

ZAMFIR, Mihai (1988), *Cealaltă față a prozei*, București, Editura Cartea Românească.

[9] Charles-Edouard Jeanneret-Gris (pseudonim Le Corbusier) a fost arhitesc, urbanist, sculptor, pictor, pionier în studiile teoretice ale urbanismului modern.

BDD-A29536 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:44 UTC)